

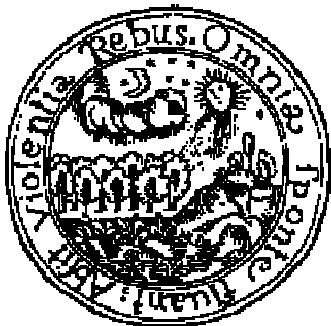

*Wij zijn allen burgers
van één wereld*

**Comenius Contact 18
december 2007**

Comenius Stichting

De stichting heeft als doel het verbreiden van de kennis over de persoon en het gedachtegoed van de Tsjechische wijsgeer, pedagoog en theoloog Jan Amos Comenius (1592-1670) wiens denkbeelden nog steeds een grote actualiteit bezitten.

Secretariaat

Postbus 5810, 1410 GA Naarden
T.: 035-694 0526
E.: info@comenius-naarden.nl
I.: <http://www.comenius-naarden.nl>
Postbank: 2326180
ABNAMRO: 554085216 t.n.v.
Comenius Stichting te Naarden
ISSN: 1568-9565

Comenius Contact

Van de redactie

Dit nummer van het Comenius Contact is geheel gewijd aan de Comenius-herdenking in 2007 in Naarden. Er zijn verschillende historische aanleidingen voor deze herdenking.

Tachtig jaar geleden werd het Comeniusmuseum geopend. Zeventig jaar geleden is rond zijn graf het Comenius Mausoleum ingericht door Tsjechische kunstenaars. Dit jaar is dit mausoleum grondig gerestaureerd. Vijftig jaar geleden schonk de Tsjechische regering het bronzen standbeeld dat tegenwoordig bij de Grote Kerk staat. Vijftien jaar geleden werd het Comeniusmuseum met het mausoleum in een pand ondergebracht.

Ter herdenking van deze feiten is in het Comeniusmuseum een tentoonstelling ingericht onder de titel 'Comenius in meervoud'. De tentoonstelling loopt tot en met 12 januari 2008 en is geopend van woensdag tot en met zondag van 12.00 tot 17.00 uur.

Comeniusvoordracht 2008

**Grote Kerk Naarden
vrijdag 28 maart 2008
15.00 uur**

Bezoek aan de tentoonstelling 'Comenius in meervoud'

Mijn lievelingsboek als kleuter was zeer 'comeniaans' van inhoud en vorm: *Mijn leuk wereldje* van de Amerikaanse schrijver en tekenaar Richard Scarry ontvouwt de plattegrond van het doolhof dezer wereld op eenvoudige en inzichtelijke wijze. Links op de pagina zagen we een als boer verklede hond die wat schoffelde in een graanveld en rechts zagen we de familie kat aan de broodmaaltijd. Daartussen zagen we de oogst, het transport, een molen en een bakkerij met winkel geheel opengewerkt zodat we het gebouw en de verrichtingen erin in een oogopslag overzagen. In een enkele tekening werd de visserij, de functie van een woonhuis met gas, water en elektra, een school en een hele stad in samenhang geschetst. Mede door de vele in de tekeningen verstopte humor, was leren bij Scarry spelen en leek wijs worden in de zichtbare wereld vanzelf te gaan.

Hoewel ik schuin tegenover het oude Comeniusmuseum in de Turfpoortstraat geboren ben, verging het mij zoals de meeste Nederlanders. Ik kende hem niet uit de geschiedenisboekjes, want een eigen plaats in de historische canon heeft hij nooit gekregen. Verder dan enkele trefwoorden: 'pedagogie',

‘homo universalis’ en ‘balling in ons land’ kwam ik niet. Het verband tussen het museum en het prentenboek uit mijn jeugd had ik dus nooit gezien. Het gedachtegoed van de grote Tsjech is blijkbaar zo in onze samenleving verzonken dat het moeilijk is zijn invloed als zodanig te identificeren.

Het Comeniusmuseum is inmiddels verhuisd en vanwege de nieuwe tentoonstelling bezocht ik het weer eens. Het is nu gehuisvest in de Kloosterstraat in een pand dat verbonden is met het oude mausoleum. De vaste tentoonstelling en de videopresentatie op de begane grond streven naar een overzicht, waarbij de biografische en geschiedkundige gegevens de overhand hebben op een presentatie van de inhoud van Comenius’ werken. Door de veelheid mis ik de ene oogopslag: het leren door te observeren en de vanzelfsprekende speelsheid van de boeken van Scarry en Comenius’ *Orbis Pictus*.

Eigenlijk zou Comenius in een aan hem gewijd museum zó in beeld gebracht moeten worden. Zelf opengelegd als een drukkerij of zaagmolen zou de hem wat ongrijpbaar makende veelheid aan thema’s en hun onderlinge samenhang inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Ook de verschillende interpretaties en de toepassing van Comenius’ denkbeelden over ‘het nieuwe leren’ zouden aan zijn betekenis meer recht doen. De veelzijdige Comenius in meervoud samen te vatten is blijkens de titel immers ook een uitdaging die met de huidige tentoonstelling in het Comeniusmuseum is aangegaan.

Een probleem dat zich in dit verband opdringt, is dat de veelzijdigheid van Comenius en de beperkte ruimte grenzen stellen aan het samenvatten ervan. Daarbij komt de inhoudelijke verdieping snel in het gedrang. De thema's Comenius in Nederland, Comenius in Beeld en Comenius in de Kunst vullen de tentoonstellingsruimte met gemak, maar om verder te komen dan de uit encyclopedieën bekende biografische gegevens en het vele en mooie daarbij behorende illustratiemateriaal blijkt geen eenvoudige opgave. De vraag dringt zich dan ook op bij welk verhaal het museum de illustraties levert. Het geheel ziet er verzorgd maar tegelijkertijd wat raadselachtig uit. Welke praatjes veroorzaakten deze plaatjes? Waarom al die standbeelden en schilderijen? Hoe werd Comenius voor de Tsjechen een nationale held? En vooral wat houdt zijn boodschap in voor Tsjechen en voor Nederlanders?

Dat Comenius in Nederland meer wordt geprezen dan gelezen is bekend, maar hoe zijn gedachtegoed zoals in het plaatjesboek uit mijn jeugd de leerlingen van deze wereld tot een spelend leren kan verlokken is nog niet helemaal helder. Als ik mij herinner hoe het museum er 25 jaar geleden uitzag, is men echter wel degelijk op de goede weg. De weg van het licht is reeds betreden!

A.T. Moussault

Naarden & Comenius

Themanummer Tussen Vecht en Eem

Medio december is er een boeiend themanummer van TVE verschenen dat geheel gewijd is aan de hechte en soms moeizame relatie tussen Naarden en Comenius. De aanleiding voor deze uitgave is de herdenking in 2007 van:

- het verschijnen van de *Volledige Werken* (Opera Didactica Omnia) in 1657 in Amsterdam;
- de opening van het Comeniusmuseum in 1927;
- de plechtige inwijding van het Comenius Mausoleum in 1937;
- de plaatsing van het Comeniusstandbeeld in Naarden in 1957.

---

*We leiden mensen op,
geen papegaaien.*

*Comenius, De Grote
Onderwijsleer, 1657*

Inhoud van het themanummer

Dr. P. Rehwinkel,	Woord vooraf
Anne Medema	Een dode Comenius en een levend gemeente- bestuur
Henk Michielse	Naarden als pelgrimsoord – herinneringen aan Tsjechen en Slowaken
Jaap Groeneveld	Lieu de mémoire – Standbeelden van Comeni- us
Bruno Naarden	Comenius, Nicolaas Witsen & de Babylonische spraakverwarring – twee historische ereburgers van Naarden
Jacques Carpay	De canonisering van Comenius
Column: Frans Muthert	Jan Amos draait zich vast en zeker om in z'n mausoleum
Ton Notten	Jan Amos Komensky, of: het belang van strip- boeken voor de opvoeding
Petr Zernek	Moravië – de geboortestreek van Jan Amos Comenius – een regionale geschiedenis
Recensie: Henk Michielse	De Vestinglezer

Het themanummer kan besteld worden door overmaking van € 6,65 (incl. verzendkosten) op girorekening 3892084 t.n.v. TVE, Eemnes. Het themanummer is ook verkrijgbaar bij de Comenius Boekhandel in Naarden, prijs € 4,75.

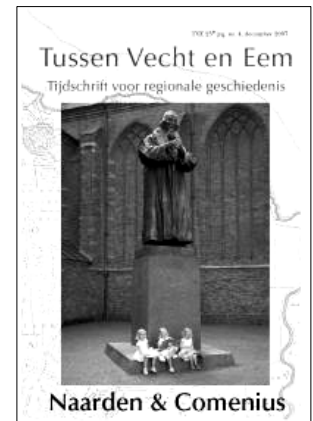
Wie zich nu aanmeldt als donateur van de Comenius Stichting ontvangt dit nummer van TVE gratis.

De Opera Didactica Omnia van Comenius

De volledige werken van Comenius zijn onder de titel *Opera Didactica Omnia* (ODO) in 1657 in Amsterdam uitgegeven. De uitgever was Cunradus, een zwager van Comenius. Het boek kon verschijnen dankzij een subsidie van de rijke Amsterdamse koopman Laurens de Geer (1614-1666). De oplage was 600 exemplaren. Dit was voor die tijd relatief veel, want het minimum was 200 en het maximum 1000 exemplaren.

De ODO bestaat uit vier delen. Deel I bevat de pedagogisch-didactische geschriften van Comenius uit de periode 1627-1642; deel II die uit 1642-1650; in deel III staan vijftien publicaties die Comenius schreef tijdens zijn verblijf in Hongarije; in deel IV zijn negen geschriften opgenomen die hij schreef na zijn aankomst in Amsterdam in 1656.

Enkele onderdelen van de ODO zijn in het Duits, Engels en Frans vertaald. In het Nederlands is alleen de *Didactica Magna* (De Grote Onderwijsleer) integraal vertaald en wel in 1892. Voor en na de Tweede Wereldoorlog zijn er ook nog enkele deelvertalingen in het Nederlands verschenen.

---

*We zien de dingen beter
naarmate we ouder
worden.*

*Comenius, Unum Necessarium
(Het enig nodige), Am-
sterdam 1668.*

Comenius Contact

Comenius Contact beoogt een platform te zijn voor allen die een bijdrage willen leveren aan de verspreiding en verdieping van Comenius' gedachtegoed. De gepubliceerde teksten zijn voor de verantwoordelijkheid van de schrijvers en vallen buiten de competentie van de Comenius Stichting. De redactie behoudt zich overigens het recht voor om teksten desgewenst in te korten.

Comenius Contact verschijnt in principe twee maal per jaar. Gelet op de doelstelling van de Comenius Stichting, om het gedachtegoed van Comenius aan een zo breed mogelijk publiek bekend te maken, wordt Comenius Contact gratis verspreid.

Bestuur van de Comenius Stichting

Voorzitter: dr. J.A.M. Carpay

Secretaris: M.J.H. van den Maagdenberg-Demaret

Penningmeester: H. Lanting

Leden:

M.P.D.B^{esse} van Sytzama-van der Borch tot

Verwolde

A.T. Moussault

M. Schröder

Comité van Aanbeveling

Dr. J.P. Rehwinkel, burgemeester van Naarden, voorzitter

Leden:

Jhr. mr. D.J. de Geer, rechter te Zutphen

Dr. Petr Mareš, ambassadeur van de Tsjechische Republiek

Mw. dr. Oksana Tomová, ambassadeur van de Slowaakse Republiek

Mr. B.J. Asscher, oud-president van de Rechterbank te Amsterdam

Mw. dr. Rita Kohnstamm, psycholoog en publiciste

Dhr. Thijs van Leer, musicus en componist

Mevr. dr. B.E. van Vucht-Tijssen, voorz. Nat. UNESCO cie.

Prof. dr. H.W. von der Dunk, em. hoogleraar RU Utrecht

Prof. dr. L. Leertouwer, em. hoogleraar RU Leiden

Raad van Advies

Dr. mr. G.J. Leibbrandt, vm. voorzitter Nationale Unesco Commissie

J.J. Meijer, vm. (vice-)voorzitter Comenius Stichting

Mevr. prof. dr. D.W.J.M. Pessers, rechtssocioloog en publiciste

Dr. F.H.J.M. Suasso de Lima de Prado, slavist en publicist

Donateur zijn van de Comenius Stichting

Iedereen die belangstelling heeft voor de activiteiten van de Comenius Stichting kan dit kenbaar maken door zich op te geven als donateur. De stichting verkrijgt haar gelden uit bijdragen van fondsen, bedrijven, stichtingen alsmede uit donaties van particulieren.

Aanmelding als donateur kan geschieden d.m.v. het overmaken van minimaal € 16,50-- per jaar. Donateurs ontvangen automatisch Comenius Contact en één gratis toegangkaart voor de Comeniusdag.

Donateurs die € 45,- of meer storten ontvangen tenminste twee toegangkaarten voor de Comeniusdag.

De Comenius Stichting is vrijgesteld van schenkings- en successierechten in de zin van artikel 32 ten eerste en artikel 33 ten eerste van de successiewet 1956.

In de Nederlandse bibliotheken zijn drie originele exemplaren van de ODO aanwezig. Te weten één in de Koninklijke Bibliotheek, één in de Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam en één in het Comeniusmuseum in Naarden. Misschien zijn er nog meer originele exemplaren in de Nederlandse bibliotheken te vinden. Een onderzoek hiernaar is echter tot nu toe niet gedaan.

In de ODO werkt Comenius zijn denkbeelden over de vernieuwing van het onderwijs uit. Hij ontwerpt een nieuw schoolstelsel voor alle leerlingen met één doorgaande leerlijn. Het stelsel begint met een kleuterschool en een verplichte basisschool voor kinderen van 6-12 jaar. Het voortgezet onderwijs is bij Comenius voorbehouden aan leerlingen die een uitgesproken aanleg hebben voor intellectuele beroepen, jongens zowel als meisjes. Voor de overige leerlingen is volgens hem het leren door deelname aan vormen van beroepsuitoefening aangewezen. Selectie op grond van afkomst of sekse wees Comenius af.

Behalve met het schoolstelsel heeft Comenius zich ook uitvoerig bezig gehouden met de organisatie van het onderwijsleerproces in de schoolklas. In dit kader pleitte hij voor meer samenwerkend leren, meer praktijkgericht leren en meer oog voor de wijzen waarop de verschillende categorieën van leerlingen zich de leerinhouden eigen (kunnen) maken. Het valt op dat deze uitgangspunten veel overeenkomsten vertonen met die van het zogenoemde 'nieuwe leren'.

The principle goal of education should be creating men and women who are capable of doing new things, not simply repeating what other generations have done...

Jean Piaget naar aanleiding van de UNESCO-herdenking van driehonderd jaar *Opera Didactica Omnia*, 1957

Wordt donateur en ontvang het themanummer van TVE Comenius & Naarden gratis

Naam en voorletters:.....

adres:.....

postcode en woonplaats .....

e-mailadres .....

geeft zich hierbij op als donateur van de Comenius Stichting en zal jaarlijks, tot wederopzegging € ..... (min. € 16,50) geven.

datum.....handtekening .....

Opsturen naar: Comenius Stichting, Postbus 5810, 1410 GA Naarden

Aanmelding als donateur is ook mogelijk via de website van de Comenius Stichting www.comenius-naarden.nl.